

Mir Cəlal azərbaycanlılar üçün bir yazıçı kimi nə qədər əzizdirsə, qayğıkeş bir müəllim kimi o qədər də doğmadır. Hələ ədəbi yaradıcılığa başlamazdan əvvəl müəllimlik edən bu sadə insan böyük bir nəslə həm müəllim, həm də yazıçı kimi tərbiyə edib.

Doğma müəllim sənətinə məhəbbət, Vətən balalarını savadlı, zəmanəmizə layiq insanlar kimi görmək arzusu Mir Cəlalin hekayələrində qırmızı xətlə keçir.

Ülkər xanım ("Ömrün mənası") ömrünün çoxunu xalq maarifinin inkişafına həsr etmiş, saçlarını balalarını savadlandırmaq yolunda ağartmışdır. Yazıçı bütün hekayə boyu Ülkər xanımın mənalı həyat yolundan danışır, onu bir müəllim, sadə, təvazökar insan kimi xarakterizə edir. Bu bütün müəllimlərin ümumiləşmiş surətidir. Hekayənin sonunda oxucu da müəlliflə birlikdə mükafat almaq üçün toplanmış müəllimləri bir-bir gözəndən keçirir: "...Yalnız mənəviyyat, ictimai fəaliyyət cəhətdən yox, görkəmcə də seçilən gözəgəlimli bir qadını" axtarır. Lakin "iri, açıq dairəvi çöhrəsi, gülər üzü, çatma qaşları, oynaq, iri qara gözləri" olan Ülkər xanımı görə bilmir.

Hekayədə daha sonra deyilir: "Bilmirəm hansı sıradan, nə vaxt işə çıxıb, payəndəzin üstü ilə xəyal kimi səssiz yeriyyət bir müəllimi görəndə gözlərimə inanmadım. Müəllim utandığından başını qaldırmadı. Ayaqlarının ucuna baxa-baxa, məğrur yerişini pozmadan, alqışlar altında sədrin stoluna yaxınlaşdı.

Qocalıq, gərgin və ehtiraslı əmək, mübarizə illəri öz işini görmüşdü. Tutulmuş ay kimi zəif, solğun simasında Ülkərdən bir nişanə olaraq, yalnız yanağında qara xal, bir də qüdrətdən çəkilmiş qələm kimi çatma qaşlar qalmışdı".

Bir anlığa Ülkər müəllimin köçüb gedən gəncliyi üçün kədərlənirəm. Yazıçı sanki bunu duyur. Demək istəyir ki, nahaq kədərlənirsən. Ülkər müəllim gəncliyini, gözlərini işığını, qəlbini hərəkətini bizim qızıl gəncliyə vermişdir. Müəllimlərin ali məclisinə nümayəndə seçilməsi də, təltif olunması da, məktəbli qız və oğlanlar tərəfindən gül-çiçəklə qarşılınması da onun mükafatıdır-əməyi üçün böyük mükafatı. Oxucu da Ülkər müəllimin simasında əsl müəllimin səadətinə "vətən balalarının gələcəyə istiqamətlənən ayıq baxışlarında, həyatın bütün nemətlərini əks etdirən şən gülüşlərində, xalqa etibar, iftixar və minnətdarlığını ifadə edən ehtiram və rəftarında görürək sevinir".

Mir Cəlal hekayələrində məktəbi, müəllimləri və ümumiyyətlə, məktəblə bağlı olan bütün işləri elə təsvir edir ki, onları oxuyarkən dərhal həyatdan bizə tanış olan adamlar haqda düşünürük. Mənə elə gəlir ki, buradakı hadisələr işlədiyim məktəbdə baş vermiş, əsərin qəhrəmanları bizimlə çiyin-çiyinə işləyən adamlardır.

Belə hekayələrdən biri də "Ərik ağacı"dır. Hekayə birinci şəxsin dilindən nağıl olunur. Öz işinin vürğünü, bütün varlığı ilə uşaqlara bağlanan sadə bir müəllimin surəti səhifələr arasından çıxır, oxucunun qəlbinə yol tapır. Onun qolundan tutaraq, 25-30 il bundan əvvəle aparır, öz xatirələrini danışır: "...Səhər tezdən mən

Mir Cəlal

qapı ağzında dayanıb, dəstə-dəstə dərse gələn uşaqlarla salamlaşır, həm mədəni zövq alır, həm də bir müdir olaraq nəzarət vəzifəni icra edirdim.

Zəng çalından, qapı-bacada səs kəsildəndən, müəllimlərin də, məktəblilərin də dərse başladığını düşünəndən sonra xüsusi bir ürək rahatlığı ilə içəriyə, müəllimlər otağına qayıdırdım". Zahirən xatirəyə bənəyən bu lövhələr oxucunun qəlbini rıqqətə gətirir. Artıq məktəbli olduğu vaxt çoxdan ötüb-keçmiş adamlar xəyalən o bəxtiyar günlərə qaydır, zəng səsləri, dəhlizdəki gülüş səsləri yenidən qulaqlarında səslənir, bilavasitə taleyini uşaqların təlim-tərbiyəsinə həsr edilən isə bu surətdə özlərini görürlər.

Əsərin qəhrəmanı həssasdır, qayğıkeşdir. O hər cür çətin şəraitdə də məktəb işinin ümumxalq işi olduğunu unutmur.

1941-ci ilin yayında xalqımız Vətəni qorumaq üçün ölüm-dirim cəbhələrinə yollananda bu müəllim də əlinə silah alır. Yola düşməzdən əvvəl məktəbi, xəstəxanani, kitabxanani Nəbi dayıya tapşırır: "Biz olsək də, məktəb yaşamaladı, Vətən yaşamaladı!"

Çiyinə çanta salıb, əlinə silah alan minlərlə oğul və qızlarımız bu məqsədlə döyüşlərə atıldı. Onlar yaralandılar, qəhrəmanlıqla həlak oldular, lakin Vətəni yaşatdılar. Mühəribə insanların yaşamaq, yaşatmaq, xoşbəxt olmaq arzusunun, həyat eşqini məhv edə bilmədi. İndi müəllimin kənddən çıxıb mühəribəyə getdiyi gündən illər keçmişdir. O, kəndə dönəndə Köşkü kəndini abad bir kənd kimi görür, insan əməyi kəndi tanınmaz dərəcədə dəyişdirib. Vaxtilə müəllimin məktəbi, məktəb bağı, körpə ərik ağacını tapşırıldığı Nəbi dayı hesabat vermiş kimi vüqarla deyir: "İndi Siz gören məktəb deyil, böyüyüb, onillik olub. 400-dən çox uşaq oxuyur. Bu ting yadıncadırmı? Dava vaxtı mənə tapşırmışdınız. Buyurun, əmanətinizi təhvil alın. Bu bağçanın binasını siz qoymusunuz, uşaqlar bəsləyib böyüdüblər. Bax, bu cərgə badam, bunlar payızlıq armıd, yandakılar gilənar, iyde ağaqlardır. Sizin qaysı şax ağacdır. Bunlar hamısı indi meyvə verir".

Hekayədəki hər iki surət- müəllim də, bağban da oxucunun rəğbətini qazanır. Müəllif xalqın nailiyyətlərini cəbhədə öz sinəsilə qoruyan, yaralanan, yenidən qayıdib şərəfli sənətini davam etdirən müəllimi və arxada müvəffəqiyyətlərini öz əllərlə artıran, onları göz bəbəyi kimi qoruyan bağbanı oxucuya sevdire bilir.

Mir Cəlal uzun illər müntəzəm olaraq məktəb, müəllim, ailə mövzusu ilə məşğul olub. Müəllimlə şagirdin qarşılıqlı ehtiramı, müəllimin böyük, nəcib işi, məktəblə ailənin üzvi əlaqəsi məsələsi Mir Cəlalin hekayələrinin mərkəzində durur. Mir Cəlal bir müəllim kimi bu fikri əsas tutur ki, düzgün tərbiyə bizim xoşbəxt qocalığımızdır. Pis tərbiyə bizim gələcək dərdimizdir, bizim gələcək göz yaşlarımızdır, bizim başqa adamlar qarşısında, bütün ölkə qarşısında təqsirimizdir.

Görkəmli ədib özü həm də qayğıkeş müəllim olduğundan, ömrünün yarısından çoxunu gənclərimizin təlim-tərbiyəsinə sərf etdiyindən, bu mövzuya tez-tez müraciət edir, hər dəfə də maraqlı hadisələr, orijinal düşüncələr, müxtəlif rənglər tapır, təsvir edir. Mir

şı tanıyırsınız. Artıq, bədənini qabağa öyib, dizini bükərək, sürətli addımlarla gedən adamı siz küçədə, idarə qapılarında, pilləkənlərdə çox görürsünüz.

O haraya tələsir? İclasla!"

İş o yerə çatmışdır ki, qızına Məruzə adı qoymuş, arvadı ilə protokol dililə danışır, Məruzə ilə ailə qurmaq istəyənlərdən anket tələb edir.

Lakin həyat belələrinə yaxşı dərslər verir.

Qızı Məruzənin kiçik məktubu İclas qurucusunu bir anlığa iclaslar, protokollar, anketlər aləmindən ayırır. "Ata, biz çox müzakirə etdik, düşündük, daşındıq. Sizə zəhmət vermədən ZAQS-a getdik. Sabah toyumuzdur, oğlan evində olacaq. İclasdan sonra vaxtın olsa, buyurub gələsən. Qızın Məruzə".

Bu məktub İclas qurucusuna qəflətən vurulmuş sille təsiri bağışlayır. Ev İclas qurusunun başına fırlanır.

Oxucu hekayəni oxuduqca gülür, bu gülüş onu düşündürür. Fikirləşir ki, hələ də aramızda iclasları həsrətə gözləyən, tribunaya çıxdımı, düşmək istəməyən, cəmiyyətə zərər qədər xeyri dəyməyən, lakin iclaslarda vətən

Şəkildə soldan: Adil Babayev, Mir Cəlal, Abbas Zamanov

və xalq adından odluluq danışan, ömrünün yarısından çoxunu iclaslarda keçirsə belə, "doydum", "usan-dım" deməyən adamlar üçün İclas qurusunun aqibəti ibrətamizdir.

Mir Cəlalin hekayələri dil və üslub xüsusiyyətləri, sənətkarlıq cəhətdən də diqqəti cəlb edir. Bu baxımdan müxtəsər də olsa, bəzi mülahizələr söyləmək yerinə düşür:

Ümumiyyətlə, müasir oxucu dilinin sadəliyi, zənginliyi və yüksək bədiiliyi ilə seçilən əsərləri sevir və qiymətləndirir. Haqqında söhbət gedən hekayələrin əksəriyyətində yığcamlıq, konkretlik var, yazıçı bu hekayələrdə ümumxalq dilinin zəngin lüğəti, dərin mənalı ibarələrindən istifadə etməklə bərabər, ədəbi dilimizin zənginləşməsinə də mühüm iş görmüşdür.

Dilin saflığı, təmiz və aydın olması əsərin qiymətini artırır. Nəzərdən keçirdiyimiz hekayələrin əksəriyyətində dil təbii və sadə, mənalı və dolğundur. Həcm etibarilə yığcam olan hekayədə yazıçı məqsədi-ni şirin və oxucuya tez çatan bir dillə ifadə etməlidir. Yalnız bu zaman əsər oxucunun diqqətini cəlb edə bilər.

Bu baxımdan Mir Cəlalin hekayələri xarakterikdir. Onun hekayələri misilsiz dil sadəliyinə, üslub gözəlliyinə, forma əlvanlığına malikdir. Ədibin roman və povestlərində olduğu kimi, nəzərdən keçirdiyimiz bu hekayələrində də sadə və aydın dil və üslub var. Bu üslub klassik nəsrimizdən süzülüb gələrək, Mirzə Cəlil yaradıcılığında davam etdirilmiş, bu gün müasir Azərbaycan yazıçılarının əsərlərində daha da zənginləşdirilmişdir.

Mir Cəlalin əsərlərində canlı xalq dilinin yüksək sadəliyi diqqəti cəlb edir. Bu xüsusiyyət yazıçının hekayələrində daha qüvvətlidir.

Uzun illər oxucuları yeni-yeni əsərlərlə sevindirən, öz böyük, misilsiz əməyli minlərlə gəncin təlim-tərbiyəsinə də iştirak edən əziz ədəbimizin 100 yaşını tamam olur. Gənclərin əziz dostu, qayğıkeş müəllim! Siz həmişə gənclərlə yaşad olacaqsınız.

Gənclərin "Manifest"ini yazan, "Yaşadılar"la birlikdə sabahımızı yaradanlarla bir cərgədə duran, yeni salınan "Təzə şəhər"ləri alqışlayan, gül bəsləyən qızların zəhmətini dastana salan sənətkar həmişə yaşayacaq!

"Dirilan adam"dan - qaranlıqlar saltənəti olan köhnə feodal-patriarxal müstəmləkə Azərbaycanından ta bu günə - xoşbəxt həyatımızədək olan dövrü əks etdirən əsərləri, Onunla çiyin-çiyinə işləyən və nəinki təkcə respublikamızda, hətta ondan çox-çox uzaqlarda çalışan və xeyrixah atalıq tövsiyələrini unutmayan tələbələrini görəndə, soraqlarını eşidəndə fəxr edirik! Yaratdığı bu gülüstana baxanda Onun öz sözlərini təkrar edirik: "Ancaq böyük bir qəlb sahibi; torpağın, günəşin, əzəmətli dağların oğlu; quş kimi səs-səsa verən Vətən balalarının ləyaqətli atası, müəllimi, əmək ustası - uşaqların gələcəyi üçün belə bağ bəsləyə bildi".

Gününü "qurşaqdan yuxarı bir, qurşaqdan aşağı başqa" iclasda keçirən Quru şəxsi həyatını da bir növ iclasa çevirmişdir. Ədib tənqid etdiyi tipi belə təqdim edir: "İclas qurucusunu siz tanıyırsınız. Adını bilməsəniz də, özünü yax-

MİR CƏLALIN HEKAYƏLƏRİNDƏ TƏRBIYƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Cəlalin yaratdığı müəllim surətlərinin intellektual səviyyələri yüksəkdir. Onlar öz həyat və fəaliyyətləri ilə oxuculara düzlük, təbiilik, mehribanlıq və qürur aşırırlar.

Gənclərin vətənpərvərlik və humanizm ruhunda, mərd, mübariz insanlar kimi tərbiyə edilməsində ədəbiyyatın xüsusi yeri və rolu var.

Gənclərimizi Vətənə sədəqət ruhunda tərbiyə etmək, onları fəal vətəndaş kimi yetişdirmək qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir.

Bu nöqteyi-nəzərdən Mir Cəlalin cəmiyyət üçün yararlı övlad tərbiyə etmək məsələsinə həsr edilmiş hekayələrindən "Aqıl", "Ulduz", "Plovdan sonra", "Əsgər oğlu"nu göstərmək olar.

Gənclərimizin xoşbəxtliyi, elmə, sənətə marağı üçün əsas amillərdən biri də ailedir. Ailə tərbiyəsi mühüm və əvəzsizdir. Lakin bizdə hələ də elə ailələr var ki, öz qüsuru tərbiyələri ilə uşaqları şikəst edirlər. Bu, böyük bəladır.

Bu barədə düşünərkən Mir Cəlalin iki hekayəsi yada düşür: "Əsgər oğlu" və "Plovdan sonra".

Ailə-məişət məsələlərindən yazmaqda böyük təcrübəyə malik olan sənətkar ailədə baş verən hadisələri, ailə başçılarının tərbiyə üsullarını, onların övladlarının həyatını verməklə, sanki xəbərdarlıq edir:

"Düzgün tərbiyə bizim xoşbəxt qocalığımızdır. Pis tərbiyə bizim gələcək dərdimizdir, bizim göz yaşlarımızdır, bizim başqa adamlar qarşısında, bütün ölkə qarşısında təqsirimizdir".

Görkəmli ədib Mir Cəlalin yaradıcılığında satirik və yumoristik hekayələr də diqqəti cəlb edir.

Mənalı gülüş Mir Cəlil yaradıcılığının əsas xüsusiyyətlərindəndir. O, sələfləri Mirzə Cəlilin, Ə.Haqverdiyevin ənənələrini davam etdirən görkəmli yazıçılardandır. Satira və yumor ədibin hekayələri üçün xarakterikdir. O, tənqid hədəfinə müvəffəqiyyətlərimizin zirvəsindən yanaşır. Onun sər-rast, əməzsiz gülüşü inkişafımıza mane olanları ifşa edir.

Ədibin "İclas qurusu", "Özge uşağı", "Özündən naxoş", "Mərdiməzar" hekayələri belələrinəndir.

Gününi "qurşaqdan yuxarı bir, qurşaqdan aşağı başqa" iclasda keçirən Quru şəxsi həyatını da bir növ iclasa çevirmişdir. Ədib tənqid etdiyi tipi belə təqdim edir: "İclas qurucusunu siz tanıyırsınız. Adını bilməsəniz də, özünü yax-